

Abstrakty příspěvků

Book of Abstracts

Využití strojového učení v moderní lingvistice

PLENÁRNÍ PŘEDNÁŠKA / PLENARY LECTURE

Ing. Martin Karafiát, Ph.D.

Ústav počítačové grafiky a multimédií, VUT v Brně

V přednášce představím aktuální přístupy využívající strojové učení v oblasti lingvistiky. Zaměřím se na techniky moderních předtrénovaných modelů pro převod řeči do textu, transformerové metody pro automatickou konverzi mezi různými textovými formáty (např. lingvistická vs. folklorní forma) a pokročilé algoritmy pro detekci dialektů. Ukážeme si, jak tyto technologie posouvají hranice automatického zpracování jazyka a otevírají nové možnosti pro výzkum i praktické aplikace.

YA fiction writer vs Chat GPT – a case study of political correctness

Ana Arsić

Faculty of Philology, University of Belgrade

Political correctness remains an extremely significant and controversial topic both in everyday life and different scientific disciplines, including psychology and linguistics. Given that AI is progressively being used as a means of obtaining various types of information and as a means of meaning creation, it is important to explore how the information generated by AI is articulated with regard to political correctness and the means deployed to convey it. When there exists a previous version of a text, which is later changed so as to be more politically correct, we are given the opportunity to compare both versions so as to establish what the implications of these differences are. *Sloppy firsts* is a novel by Megan McCafferty first published in 2001, which got republished in 2021 with alterations for which the author herself claims the following: “The whole series has been updated to reflect 2020 sensibilities, but the essence of what makes Jessica Darling special is unchanged” (McCafferty 2020). As we have previously explored the types of changes being made and their relation to political correctness, we would now like to explore what suggestions Chat GPT tool The “Political Correctness Writer”, which “is an AI-supported tool that formulates texts in a politically correct and inclusive manner” (<https://chatgpt.com/g/g-rhpAMwj3v-political-correctness-spg>), proposes for the “problematic” sentences in the original version of the novel and compare them to the changes made by the author and her publishing team. We are interested in tracking down what

linguistic elements the tool recognizes as those which need to be changed, what linguistic means are being offered to achieve political correctness, how similar they are to the changes made in the second edition – and what the implications for the attempt at (re)creation and reformulation of the original meaning are.

Key words: political correctness, YA fiction, Chat GPT, discourse analysis, euphemisms

Jak pomáhá AI ve výuce z hlediska zájmen

Monika Benáková

Katedra českého jazyka, PdF UK v Praze

V současné době se stále více diskutuje o roli umělé inteligence (AI) ve vzdělávání, zejména v kontextu psaní a jazykových dovedností žáků. Tento článek se zaměřuje na specifické obtíže, které žáci na druhém stupni základní školy pocítují při užívání zájmen, přičemž se ukazuje, že mají tendenci zaměňovat osobní zájmena s ukazovacími, či některá zájmena neužívat vůbec, jako je tomu např. v případě zájmen „jenž“ a „týž/tentýž“. Tyto nedostatky výrazně ovlivňují kvalitu jejich slohových prací. AI nabízí efektivní nástroje pro korekci a vylepšení textu, což může pomoci žákům lépe porozumět správnému užití zájmen a povzbudit je k využívání jazykových prostředků, které se dnes mohou jevit jako zaniklé. Nicméně je také důležité zdůraznit, že bez aktivní účasti žáků na procesu psaní může být využití AI problematické. Automaticky generované nebo upravené texty mohou postrádat osobitý styl a autenticitu, což může učitelům usnadnit rozpoznání, že text nebyl vytvořen samotným žákem. Tento článek proto vyzývá k promyšlenému a vyváženému přístupu k integraci AI do výuky, kde by mělo být podporováno nejen zlepšení jazykových dovedností, ale také kreativní myšlení a originální vyjadřování žáků.

Zájem StB o prof. Václava Černého v 70. letech

Robert Dittmann

FF UK v Praze

Vynikajícího komparatistu prof. Václava Černého, účastníka druhého odboje a představitele levicové linie demokratického masarykovského Československa, monitorovala tajná komunistická policie velmi pečlivě, jak potvrzují například jeho paměti. Materiály svazku vedeného na Černého v 50. letech se bohužel nedochovaly, jak popsal historik Rudolf Vévoda. Avšak k dispozici jsou, jak bylo relativně nedávno zjištěno, zachované materiály pozdější, z doby normalizace, kdy byl Černý signatářem Charty 77. Příspěvek představí toto svědectví komunistické politické policie o prof. Černém. Aktivní zájem StB o jeho osobu trval téměř až do jeho smrti v roce 1987.

„Učiňme robota k jazyku svému“ aneb brand voice v době generativní AI

Ondřej Drobník

Katedra filologických studií, FF ZČU v Plzni

Masové rozšíření generativních nástrojů radikálně proměňuje způsob, jakým firmy komunikují se svými zákazníky. Copywriting, který dříve vznikal výlučně autorsky, je dnes často delegován na jazykové modely. Tyto změny nejsou však pouze technického ražení – mají zásadní vliv na styl, tón a srozumitelnost brand voice.

V příspěvku se zaměřím na rozdíly mezi přirozeným a automaticky generovaným jazykem ve firemní komunikaci. Na základě kvalitativního rozboru několika případů ukážu, jak se liší jazykové charakteristiky textů, které vznikly autorsky, oproti těm, které byly vytvořeny pomocí generativní AI. Vedle toho představím návrh jednoduché metodiky, jak se v marketingové komunikaci vyhnout „robotickému stylu“. Cílem příspěvku je nejen reflektovat proměny jazykového obrazu značky v době AI, ale také představit rodící se (a v ČR dosud neznámou) disciplínu lingvistického marketingu, která propojuje lingvistiku s marketingem kupř. právě v oblasti jazykové kultury značek. Lingvistický marketing chápu jako nový obor aplikované lingvistiky, který nabízí nástroje pro analýzu, kultivaci a vědomou práci s jazykem v komerční sféře. V době, kdy za značku (míněno v nejširším slova smyslu – tzn., že se započítává např. i „personal brand“) často mluví stroj, je tato reflexe aktuálnější než kdy dřív.

AI a pravopis: Jak umělá inteligence mění domácí přípravu žáků

Bára Hloucalová

Katedra českého jazyka, PdF UK v Praze

Digitalizace vzdělávání a rozvoj umělé inteligence (AI) otevírají nové možnosti pro individualizovanou výuku, zejména v oblasti jazykového vzdělávání. Předkládaný výzkum se zaměřuje na využití AI při pravopisných cvičeních formou domácích úkolů u žáků 2. stupně základních škol, se zvláštním důrazem na žáky se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP). Cílem je zkoumat, jak technologie, konkrétně interakce s modelem ChatGPT, ovlivňuje efektivitu osvojování pravopisných pravidel, míru motivace k práci s jazykem a úspěšnost žáků. V rámci studie budou žáci pravidelně řešit pravopisná cvičení, přičemž AI bude analyzovat jejich odpovědi, identifikovat chyby a poskytovat personalizovanou zpětnou vazbu. Tato zpětná vazba bude zaměřena nejen na opravu chyb, ale i na vysvětlení pravopisných pravidel v kontextu konkrétních chybových tendencí jednotlivých žáků. Výstupy cvičení budou odesílány učitelům, kteří budou moci sledovat individuální pokrok žáků a přizpůsobit výuku jejich potřebám.

Studie usiluje o empirické zhodnocení přínosů AI ve výuce a zkoumá, zda může personalizovaná zpětná vazba přispět k větší samostatnosti žáků, zvýšení jejich sebedůvěry a celkovému zlepšení pravopisných dovedností. Výsledky mohou přispět k širší diskuzi o integraci AI do pedagogické praxe, zejména v oblasti inkluzivního vzdělávání.

Možnosti využití softwaru QuitaUp ve výzkumu audiovizuálního překladu

Exploring the Potential of QuitaUp Software in Audiovisual Translation Research

Milena Jeníčková

Katedra anglistiky a amerikanistiky, FF UP v Olomouci

Cílem tohoto příspěvku je ukázat různé způsoby, jak využít programy pro kvantitativní lingvistickou analýzu ve výzkumu audiovizuálního překladu, a to zejména kombinovaný manuálně-automatizovaný přístup k analýze výchozího a cílového textu. Pro tyto účely byl vybrán a zkoumán software QuitaUp. Možnosti využití tohoto softwaru jsou názorně ukázány na datech z analyzovaných anglických (výchozí jazyk) a českých (cílový jazyk) titulků k filmu Deník princezny (2001). Program QuitaUp umožňuje analýzu textu pro mnoho různých indikátorů, díky kterým získáváme základní poznatky o některých klíčových vlastnostech textů. A právě díky analýze těchto klíčových vlastností je možné následně blíže zkoumat specifické redukční strategie, ke kterým při překladu audiovizuálního materiálu nutně dochází. Rovněž jsou z části zkoumány i další možnosti využití tohoto přístupu ve výzkumu audiovizuálního překladu.

Příspěvek se sestává ze dvou částí. První část je věnována teoretickému pozadí problematiky výzkumu audiovizuálního překladu, a to zejména častému menšímu objemu zkoumaných dat z důvodu náročnosti manuálního přístupu, a také představení softwaru samotného. V druhé části jsou pak představena data získaná z analyzovaných materiálů

a u potenciálně relevantních indikátorů také možnosti, jak je v audiovizuálním překladu využít.

This paper aims to demonstrate the possibilities of integrating advanced technologies into the research of audiovisual translation. Specifically, the software tool QuitaUp is used for this purpose. The method is demonstrated on data acquired from an analysis of English (source language) and Czech (target language) subtitles for the movie *Princess Diaries* (2001). QuitaUp proves to be an effective tool for identifying and analyzing significant features of both the source text and the target text. By examining these key characteristics, the tool enables the exploration of specific reduction strategies applied during the translation process of audiovisual material. It also briefly considers the software's potential for further application in audiovisual translation research. The paper consists of two parts. The first part is devoted to the theoretical background of audiovisual translation research, in particular to the often smaller volume of analyzed data due to the constraints of the manual approach, and to the introduction of the software itself. The second part presents the data obtained from the analysed materials and, for potentially relevant indicators, the possibilities of using these in audiovisual translation.

„Dež nemlōvi tō pravó hanáčtĕnó“: označení „Čuhák“, „čuháčtina“ z perspektivy současných nářečních mluvčích na střední Moravě

Filip Kubeček

Katedra bohemistiky, FF UP v Olomouci

Jedna z menších, ovšem relativně svébytných nářečních oblastí v rámci středomoravské nářeční skupiny se v odborné dialektologické literatuře označuje jako tzv. čuhácký nářeční typ či nářečí čuhácká. Tyto termíny vycházejí z lidových pojmenování („Čuhák“, „Čuháci“, „čuháčtina“, „mluvit (po) čuhácky“ atp.), jejichž významová šíře však byla – a doposud je – větší, mnohdy dalece přesahující hranice daného nářečního typu, mnohdy jej naopak ani nezohledňující. Na základě percepčnědialektologických sond, podniknutých v uplynulém roce v desítkách venkovských lokalit na střední Moravě (zejména na Olomoucku a Prostějovsku), bude v příspěvku představeno, do jaké míry jsou tamní nářeční mluvčí obeznámeni se zmíněnými označeními, jak si je přesně vykládají (zvláště v kontrastu s tzv. hanáčtinou), jestli je spojují s určitou geografickou oblastí (popř. se kterou) a jakou jim připisují míru expresivity. Zhodnoceny budou též faktory (jazykové, územní, sociální), jež mohly výslednou perspektivu respondentů ovlivnit. Cílem příspěvku je především upozornit na významovou variabilitu, která v případě „čuháckého nářečí“ napříč společnostmi dosud existuje, a s tím i na problematičnost příslušné dialektologické terminologie.

Výzvy, prosby, žádosti. Zdvořile v češtině a ve francouzštině s pomocí AI?

Magdaléna Lapúniková

Ústav bohemistiky a knihovnictví, Filozoficko-přírodovědecká fakulta,
Slezská univerzita v Opavě

Výzvy, prosby a žádosti patří do vnitřně výrazně diferencované oblasti výpovědí s direktivní komunikační funkcí (Grepl – Karlík, 1998). Cílem mluvčího je, aby adresát něco vykonal, a k dosažení tohoto cíle využívá zdvořilostně adekvátní prostředky (Chejnová, 2012). A právě výběr ze široké škály jemně odstupňovaných jazykových prostředků od intonace přes slovesný způsob po výběr lexika může být při dosahování cíle kamenem úrazu. Svědčí o tom ukázky neadekvátně přeložených výzev, proseb a žádostí v české a francouzské části paralelního korpusu InterCorp, které jsou prezentovány v tomto příspěvku. Komparativně zaměřený referát představí možnosti zdvořilé realizace výpovědí s direktivní funkcí v češtině a ve francouzštině a nabídne hodnocení vybraných ukázek rodilými mluvčími češtiny a francouzštiny na základě dotazníkového šetření. Součástí příspěvku je také nástin reflexe zdvořilostních nuancí při formulování výzev, proseb a žádostí za pomoci dostupných nástrojů generativní AI (ChatGPT, Copilot, Gemini, DeepL).

Čtení ve druhém jazyce: výzvy a možnosti podpory

Věra Máňková

Katedra českého jazyka a literatury, PdF UP v Olomouci

Příspěvek nabídne vhled do problematiky čtení u žáků s odlišným mateřským jazykem (OMJ) a představí možnosti jejich podpory na školách. Proces čtení může žákům s OMJ komplikovat jednak jazyková bariéra, jednak nedostatek kulturního předporozumění při práci s neznámým a nesrozumitelným kontextem obsahu. Dle Andersona (1977) si totiž čtení zařazujeme do již existujících schémat o světě a o žánru, díky nimž textu rozumíme.

V příspěvku zazní strategie, které pomáhají překlenout tyto výzvy a usnadnit žákům s OMJ porozumění čtenému. Diskutovány budou metody práce s textem v různých fázích čtení (před, během a po čtení), principy scaffoldingu (Gibbons, 2022), význam mateřského jazyka v procesu osvojování druhého jazyka (Cummins, 2000) či adaptace textových materiálů (mj. za pomoci AI). Pozornost bude rovněž věnována motivaci ke čtení a roli školního prostředí při budování čtenářských návyků.

Jazyková originalita generativní AI

Jiří Mánek

Katedra bohemistiky, FF UP v Olomouci

V poslední době jsme svědky toho, jak umělá inteligence proniká do různých odvětví lidské činnosti, včetně činnosti tvůrčí. Výtvořiny generované AI se již nejednou umístily na stupni vítězů například ve výtvarných, fotografických či literárních soutěžích. Vychází otázka, zda mohou být tyto systémy skutečně kreativní.

Průspěvek se zaměřuje na jazykovou tvořivost generativní umělé inteligence v češtině. Pomocí zero-shot, one-shot a few-shot promptingů jsou testovány tři velké jazykové modely – GPT-4o, Claude 3.7 Sonnet a Gemini 2.5. Kreativita je následně hodnocena na základě originality generovaných výrazů, která je kvantifikována pomocí analýzy frekvenční distribuce v Českém národním korpusu, tj. jako statistická vzácnost výskytu. Cílem je nejen porovnat míru originality mezi modely a promptovacími režimy, ale i kriticky zhodnotit, nakolik dokáže AI pracovat s jazykem inovativně.

V potaz je brán i koncept tzv. „generativní synestézie“ (Zhou a Lee, 2024) coby propojení lidské kreativity a schopností AI.

The position of Belgian Dutch in the AI-powered tools.

Lívia Melicherová

Katedra nederlandistiky, FF UP v Olomouci

This paper explores the position of Belgian Dutch within the context of AI-powered tools, particularly focusing on its unique features, its presence in translation and text-to-speech applications, and how it compares to other varieties of Dutch, such as Standard Dutch. It examines the possibility of selecting Belgian Dutch as a translation option and whether users can choose the Belgian variety in text-to-speech tools. The secondary aim is the evaluation of Belgian Dutch proposed by AI applications and analyzing its accuracy. Additionally, the paper investigates the challenges and limitations that AI faces when processing regional language varieties, particularly those with distinct phonological and syntactic traits.

Use of AI tools in measuring phrasal complexity in learners' texts

Emilija Milojević

Faculty of Philology, University of Belgrade

AI tools have revolutionized the field of second language writing and are often seen as helpful tools for producing, improving, or analyzing learners' texts.

In this paper, we will focus on the use and reliability of tools such as Spacy and ChatGPT in the domain of measuring phrasal complexity as defined in the CAF framework. We will use both of these tools to identify and extract nominal phrases from the argumentative essays and to analyze their structure and phrasal elaboration. The corpus consists of essays written by first-, second-, third- and fourth-year students of French as a foreign language.

ChatGPT is prompted to identify and extract NPs with a nominal head and the Spacy library is used to extract NPs from the selected learners' texts. The outputs are then compared with human-extracted NPs from the same corpus of texts and the accuracy of both tools is calculated. ChatGPT is prompted to analyze the structure of extracted NPs by identifying whether their structure is simple or complex, and in the latter case, the nature of the modifiers. For some problematic cases of segmentation, ChatGPT is prompted to elaborate on its analysis and to give proof of its claims.

In conclusion, we will address some tendencies that have been observed, such as a tendency of a tool based on the Spacy library to not recognize complex determiners or prepositional phrases as parts of NPs, and

consequently, to not identify and extract those NPs. We outline the strengths and weaknesses of these tools when it comes to measuring the phrasal complexity of learners' texts.

Using AI for productive skills practice and (self) assessment

Ivana Mrozková, Renata Matušincová, Kateřina Kučerová

Centrum jazykového vzdělávání, Univerzita obrany v Brně

AI has become an omnipresent part of our lives. It has found its way into modern approaches to language teaching and learning, offering powerful tools to enhance productive skills—speaking and writing—through dynamic practice and assessment. This workshop, Using AI for Productive Skills Practice and (Self) Assessment, explores practical strategies for integrating AI into learning environments to support learner autonomy, engagement, and meaningful skill development. Participants will gain hands-on experience with AI platforms (ChatGPT, Copilot) that facilitate personalized writing feedback, speaking practice with instant evaluation, and intelligent self-assessment features. Practical examples will help the participants to create targeted prompts and use them effectively in order to elicit the desired results. The presenters will primarily focus on tasks from the STANAG 6001 Level 2 English examination to illustrate the assessment and feedback capabilities of AI, as these tasks align with their core activities and research interests in the field of applied linguistics. Nonetheless, the approaches and tools demonstrated are broadly applicable and can be adapted to various instructional and assessment contexts.

„Vyzývám a žádám.“ Direktivní výpovědi v korpusu InterCorp

Eva Nováková

Katedra anglistiky a amerikanistiky, FF Univerzita Pardubice

Zvládnutí jazykově specifických principů při vyjadřování zdvořilosti patří ke klíčovým aspektům interkulturní komunikace – napomáhá předcházet nedorozumění či kulturním střetům, posiluje pozitivní „tvář“ mluvčího a zvyšuje efektivitu komunikace. Jednu z oblastí, kde lze očekávat mezijazykové rozdíly, představují ilokuční akty výzev a žádostí. V jazykovém páru angličtina–čeština bývají formulovány jako přímé i nepřímé mluvní akty, přičemž nepřímé realizace v podobě otázek (typicky s modálním slovesy v indikativu nebo kondicionálu) se v obou jazycích považují za zdvořilejší (Grepl 2017, Degand 2009, Leech 2014 aj.).

Na základě dat z paralelního korpusu InterCorp příspěvek kontrastuje anglické žádosti ve formě otázek „can/could you“, „will/would you“ s jejich českými ekvivalenty. V angličtině se jedná o ustálené a frekventované struktury, jelikož ponechávají adresátovi možnost volby – tj. zda bude na výzvu reagovat kladně, nebo záporně – a tím zvyšují míru zdvořilosti. Třebaže oba jazyky mají pro tento mluvní akt k dispozici obdobné formální prostředky, v širším kontextu konkrétních komunikačních situací můžeme předpokládat výskyt mezijazykových změn jak v rovině gramatické (např. u kategorií slovesného času a způsobu, formálních typů vět), tak lexikální (náhrada modálních sloves synonymy). Cílem kontrastivní analýzy je tudíž zhodnotit, za jakých okolností se mezi výchozím a cílovým textem projevují gramatické,

sémantické a pragmatické posuny a zda vzhledem k vnitro- i vnětextovým parametrům vyhovují principům funkční ekvivalence. Zároveň je možné reflektovat Leechovo tvrzení (2014, 134), že „angličtina vykazuje vyšší tendenci k nepřímému vyjadřování žádostí než jiné jazyky“. Výsledky studie budou dále zpracovány v plánovaném projektu zaměřeném na osvojování pragmatických aspektů v cizím jazyce, který bude testovat zdvořilostní nuance při formulování výzev, proseb a žádostí za pomoci nástrojů generativní umělé inteligence.

Hodnocení písemných úloh studentů češtiny jako cizího jazyka pomocí nástrojů umělé inteligence

Dean Posavec-Malok

Ústav bohemistiky pro cizince a komunikace neslyšících, FF UK v Praze

Hodnocení písemných prací studentů češtiny jako cizího jazyka je náročný a často subjektivní proces, který klade vysoké nároky jak na jazykové kompetence studentů, tak na čas a expertizu lektorů. Tento příspěvek se zabývá možnostmi využití generativní umělé inteligence, zejména velkých jazykových modelů (např. ChatGPT, Claude, Google Gemini, Microsoft Copilot), při automatickém hodnocení akademicky zaměřených slohových prací.

Zvláštní důraz je kladen na schopnost těchto nástrojů identifikovat jazykové chyby, stylistické nedostatky a problémy ve struktuře textu v češtině. Výzkum je v počáteční fázi a zaměřuje se především na mapování funkcionalit dostupných nástrojů a jejich schopnosti analyzovat česky psané texty. Zatím nebylo provedeno systematické srovnání výstupů AI s hodnocením lidských odborníků, to však bude předmětem další fáze projektu.

Cílem příspěvku je otevřít diskusi o možnostech a omezeních využití AI v oblasti hodnocení psaní a naznačit směřování budoucího výzkumu v kontextu výuky češtiny jako cizího jazyka.

Proměny Putinova diskurzu v letech 1999–2024: korpusová analýza

Petr Pořízka, Yuliia Mostova, Polina Ivankova

Katedra bohemistiky, FF UP v Olomouci

Príspevek predstaví výsledky korpusové analýzy verejných prejavů Vladimira Putina z let 1999–2024. Použitá data zahrnují přibližně 2,25 milionu slov, jež pocházejí z oficiálního ruského webu Kremlin.ru a zahrnují projevy k občanům, novinářům či politikům, dále rozhovory, záznamy z tiskových konferencí, naléhavých bezpečnostních schůzek ad. texty. Široký časový záběr shromážděných dat umožnil provést diachronní komparativní analýzu, konkrétně prostřednictvím kvantitativní metody tzv. tematické koncentrace textu, která identifikovala stylistické a tematické posuny Putinovy rétoriky. Jako nejdůležitější se ukázala stylistická změna kolem roku 2012, která souvisí s Putinovým návratem do prezidentské funkce a rostoucí autoritářskou orientací jeho režimu.

V prezentaci budou představena hlavní Putinova témata týkající se národní identity a geopolitiky, ekonomiky, sociální politiky nebo mezinárodních konfliktů, která se objevují jako klíčová a mění svou intenzitu v závislosti na historicko-politických událostech. Identifikované tematické klastry potvrzují Putinův konstantní důraz na národní identitu, který se však posouvá od vnitropolitického budování národní jednoty k mezinárodně orientovaným geopolitickým tématům. Ekonomická a sociální témata nabývají postupně na významu (zejm. během druhého premiérského období), zatímco tematika bezpečnosti a konfliktů dominuje v obdobích poznamenaných vojenskými krizemi (zejména Čechensko, Krym a Ukrajina). Tato zjištění umožňují komplexní

a systematické pochopení vývoje Putinova jazyka a ukazují, jak se jeho diskurz přizpůsobuje měnícím se politickým okolnostem a strategickým cílům.

Didaktická prezentace regionálních jazykových variant češtiny nerodilým mluvčím

Radek Šuta

Katedra bohemistiky, FF UP v Olomouci

Zatímco běžné mluvě na území Čech (a části západní Moravy) dominuje jediný interdialekt – obecná čeština, která proniká i do komerčních médií a zejména pražskými lingvisty bývá prezentována jako tzv. druhý standard –, jazyková situace na Moravě a ve Slezsku je podstatně složitější. Místní interdialekty zde dosud hrají významnou roli v každodenní komunikaci a zejména na východě regionu bývá obecná čeština stále vnímána jako příznaková. Jak se má v této situaci zorientovat nerodilý mluvčí, který přijíždí studovat či žít do Brna, Olomouce nebo Ostravy, jestliže většina učebnic češtiny mu z regionálních jazykových variant prezentuje především jevy z obecné češtiny? Jaké možnosti mají v tomto ohledu lektori češtiny? A jak se k běžně mluvenému jazyku a jeho regionálním podobám staví Společný evropský referenční rámec? Těžištěm příspěvku je analýza vybraných učebnic češtiny jako cizího jazyka pro různé úrovně, jejímž cílem je zjistit, jakým způsobem a v jaké míře do svých sylabů zahrnují regionálně podmíněné jazykové jevy a zda při tom kromě obecné češtiny zohledňují i jiné regionální variety. Analýza je doplněna pohledem na oborové didaktiky a jejich přístup k jazykové variabilitě, a to s přihlédnutím k vývoji přístupů k prezentaci běžně mluvené češtiny nerodilým mluvčím v čase. Cílem je otevřít otázku, jaký prostor by měly regionální jazykové varianty mít ve výuce češtiny jako cizího jazyka.

Oborově nespecifická slovesa v učebnicích ZŠ a jejich prezentace pro žáky s odlišným mateřským jazykem

Pavlína Vališová

Ústav českého jazyka a teorie komunikace, FF UK v Praze

Tento příspěvek se věnuje akademickému jazyku v učebnicích pro základní školy (ZŠ). Zaměřuje se zejména na slovesa a jejich vazby, jako například patří mezi, označujeme jako, vzniká v, která se vyskytují napříč různými předměty. Oborově nespecifická slovní zásoba je kvůli abstraktním významům pro žáky s odlišným mateřským jazykem (OMJ) obzvláště náročná (Beck, 2013).

V současné době studuje na českých školách mnoho žáků, pro které je čeština druhým jazykem. Tito žáci si potřebují osvojit nejen komunikační jazyk, ale především akademický jazyk používaný ve škole. Ten je abstraktnější, hutnější a výrazně se liší od běžného jazyka (Cummins, 2000; Schleppegrell, 2001). Ve výukových materiálech pro češtinu jako druhý jazyk však většinou nebývá explicitně vyučován. Příspěvek analyzuje oborově nespecifická slovesa v malém korpusu učebnic pro základní školy. Tento korpus zahrnuje 7 učebnic různých předmětů z 9. ročníku ZŠ a obsahuje téměř 300 000 slov. Byl vytvořen pomocí nástroje Sketch Engine, kde byl sestaven seznam nejfrekventovanějších sloves. Z tohoto seznamu byla ručně vybírána slovesa náležící k odborné slovní zásobě a byly analyzovány jejich nejčastější tvary i kontexty.

Výsledky ukazují, jak se oborově nespecifická slovesa používají v učebnicových textech. Některá slovesa jsou výrazně frekventovanější v přírodovědných předmětech, jiná v humanitních. Mnoho sloves se

objevuje převážně v jednom slovním tvaru, například označujeme jako. Často se také opakuje specifický slovosled, kdy předložka stojí na začátku věty, např. Mezi... patří..., a výrazně se využívá reflexivní pasivum. Výsledky poskytují údaje využitelné při tvorbě výukových materiálů zaměřených na konkrétní tvary sloves, jejich kolokace (nejčastěji s předložkami) a typický slovosled. Tyto poznatky mohou být přínosné při výuce žáků s OMJ – jak při čtení textů z učebnic, tak při přípravě na přijímací zkoušky na střední školy.

Kvantitativní analýza odborných textů z let 1917–2016

Tomáš Vlček

Ústav českého jazyka, FF MU v Brně

Příspěvek se zabývá vývojem vybraných vlastností odborných textů v letech 1917–2016. Analýza vychází z korpusu více než 2000 článků, které byly v tomto období vydány v časopise Naše řeč. Sledovány byly kupříkladu změny v bohatství slovníku, v syntaktické komplexitě či v dějovosti. Příspěvek jednak popisuje vývoj těchto vlastností, jednak upozorňuje na metodologická úskalí (diachronní) kvantitativní analýzy jazykovědných textů.